

Deklareerimata töö Euroopa Liidu 27 liikmesriigis ja Norras

Kommenteeritud kokkuvõte

Sissejuhatus

Pärast eelmiste aruannete (Eurofound, 2008, 2009) avaldamist selle kohta, kuidas võidelakse Euroopa Liidu 27 liikmesriigis (EL 27) ja Norras deklareerimata töö vastu, algas käimasolev majanduslangus. Käesoleva aruande eesmärk on anda ajakohastatud ülevaade poliitilistest lähenemisviisidest ja meetmetest, mida on deklareerimata töö vastu võitlemiseks rakendatud alates majanduslanguse algusest 2008. aastal.

Poliitikataust

On olemas kaks vastandlikku seisukohta, kuidas muutub varimajanduse maht majanduskriisi ajal. Ühe järgi kasvab see võrdeliselt koos muu majandusega. Selle teooria kohaselt püüavad ettevõtted ja majapidamised kulusid vähendada, et kompenseerida vähenevat kasumit ja sissetulekuid, asendades deklareeritud töö deklareerimata tööga ning ka töötud soostuvad kergemini deklareerimata tööga, et kuidagi hakkama saada. Alternatiivne seisukoht on, et varimajanduse maht väheneb seoses vähenenud vajadusega deklareerimata töö järele, mis tuleneb sellest, et saadaval on vähem raha. Sektorid, kus deklareerimata töö on traditsiooniliselt sagedasem (nt ehitusvaldkond ja toitlustus), saavad majanduskriisi olukorras tugevamini kannatada ja deklareerimata töö asendatakse paindliku ja odavama ametlikult töötava tööjõuga.

Kuidas on varimajanduse maht muutunud alates majanduslanguse algusest? On see suurenenud või vähenenud? Schneideri hinnangul (2012) on pärast väikest tõusu aastatel 2008–2009 kõigis EL 27 liikmesriigis toimunud varimajanduse mahu jätkuv ja pikaajaline vähenemine, mida iseloomustab asjaolu, et 2003. aasta 22,3%-lt SKPst on see 2012. aastaks

langenud 18,4%-ni SKPst. Selline suundumus on ilmne kõigis EL 27 liikmesriigis ja Norras.

Hoolimata ühisest vähenemistrendist on varimajanduse maht liikmesriigiti väga erinev, ulatudes 7,6%-st SKPst Austrias kuni 31,9%-ni Bulgaarias. EL 27 sees on täheldatav selge põhjalõuna ja ida-lääne suunaline jagunemine. Varimajanduse maht on keskmisest väiksem peamiselt Lääne-Euroopa liikmesriikides ja Põhjamaades ning keskmisest suurem idapoolsetes Kesk-Euroopa ja Lõuna-Euroopa liikmesriikides.

Keda on varimajanduse vähenemine käesoleva majanduskriisi ajal mõjutanud? Varimajanduse kokkukuivamise tõttu praeguse majanduslanguse ajal kannatavad näiteks Põhjamaades rohkem need, kes teevad ise deklareeritud tööd, kuid on traditsiooniliselt varimajanduse abil oma sissetulekuid suurendanud. Lõuna-Euroopas kannatavad varimajanduse vähenemise tõttu kõige rohkem töötud. Sama on lugu ka Lääne-Euroopa ja idapoolsetes Kesk-Euroopa riikides ja tegelikult kogu EL 27s. Isegi kui töötud saavadki deklareerimata tööd, makstakse selle eest vähem ja sellest saadav aastane sissetulek on madalam kui sellist tööd ametlikult tegevatel töötajatel.

Peamised tähelepanekud

Alates majanduslanguse algusest on deklareerimata töö vastu võitlemiseks EL 27s rakendatud mitmesuguseid poliitilisi lähenemisviise ja meetmeid. Olgugi, et enamikus liikmesriikides jääb ka edaspidi domineerivaks lähenemisviisiks hirmutamise, mille eesmärk on seaduskuulekusele sundimine, tehes kindlaks seaduserikkumised ja karistades nende eest, on alates majanduslanguse algusest üha laiemat

kõlapinda leidnud ka võimalusi pakkuv lähenemisviis. Selline lähenemisviis innustab ja stimuleerib inimesi ning ettevõtteid tegutsema ametlikult.

2010. aastaks oli 90% Euroopa Majanduspiirkonda kuuluvast 30 riigist ja Šveits kasutusele võtnud poliitikameetmed, mis aitasid ettevõtetal ja inimestel ennetada varimajandust, 64% riikidest kasutasid ühte või enam parandavat meetet, mis võimaldavad üleminekut deklareerimata töölt deklareeritud tööle, ja 69% olid vastu võtnud maksukuulekuse suurendamisele suunatud meetmeid. Rakendatud meetmete valik jäi siiski suhteliselt kitsaks.

Lisaks seaduste täitmise lihtsustamisele on võetud vaid üksikuid ennetavaid poliitilisi meetmeid. Lisaks sihtotstarbelistele otsestele maksusoodustustele (nt tulumaksuvabastus, maksuvähendus ja subsiidiumikavad) oli vähem kui üks kolmandik riikidest võtnud vastu muid parandavaid poliitikameetmeid ja peale teadlikkuse suurendamise kampaaniate olid väga vähesed riigid võtnud muid maksukuulekust parandavaid meetmeid. Siiski on teatud riikides võetud alates majanduslanguse algusest mitmeid innovaatilisi poliitikameetmeid, mida teised riigid saaksid üle võtta. Need on kaasatud käesolevale ülevaatlile aruandele lisatud laiendatud teadmistepeanka, mis sisaldab poliitikameetmete rakendamise häid tavasid (vt <http://www.eurofound.europa.eu/areas/labourmarket/tackling/search.php>).

Poliitikasoovitused

Käesoleva kokkuvõtva aruande esimene oluline järeldus on, et EL 27 liikmesriigis ja Norras järgitakse paljusid uusi poliitikameetmeid, mida oleks võimalik teistes sektorites ja muudes liikmesriikides üle võtta. Kui liikmesriigid kasutavad lisatud teadmistepeanka uute poliitiliste algatuste võimaluste leidmiseks, et laiendada seni kasutatud meetmete hulka, saavutatakse tähtis eesmärk. Käesolevas aruandes esitatakse soovitused võimalike poliitikameetmete rakendamise heade tavade kohta, mida liikmesriigid võiksid edaspidi kaaluda.

Teine oluline järeldus on, et kasinusmeetmete ulatuslik rakendamine ja varimajanduse maht ja kasv on omavahel tugevalt seotud. Käesolevas aruandes näidatakse, et neoliberaalsete kasinusmeetmete kasutamisel, millega kaasneb maksude vähendamine, piirangute kaotamine ja riigi sekkumise miinimumini viimine, hoogustab tugevalt varimajanduse kasvu, samas sotsiaaldemokraatlikud kasinusmeetmed, millega kaasneb tööturu polsterdamine riigi kulul ja sotsiaalhoolekande pakkumine, vähendab varimajandust. Madalate maksude ja väiksema mahuga varimajanduse vahel ei ole mingit seost, samas selliste hoolekandesüsteemide puhul, mis kulutavad rohkem sekkumistele tööturul, sotsiaalkaitsele ja ümberjagamisele ning võrdsuse suurendamisele (mõõdetuna Gini koefitsiendiga), on varimajanduse osakaal väiksem.

Selliseid järeldusi tuleb siiski kohelda ettevaatusega. Kuigi need seosed ei näita otseselt põhjuslikke seoseid, viitavad nad siiski sellele, et rakendatud kasinusmeetmete tüübi ja varimajanduse mahu ja kasvu vahel on side olemas. Võib-olla oleks kasulik igas liikmesriigis pikemas perspektiivis hinnata, kas seal esineb samasugune tugev seos tööturu sekkumistele ja hoolekandeteenuste pakkumisele tehtud kulutuste ning varimajanduse suuruse vahel. Kui leitakse selline tugev seos, siis kinnitab see veel kord, et varimajanduse maht on seotud majandus- ja sotsiaalpoliitikaga laiemalt. Käesoleva ülevaatlile aruande eesmärk on pakkuda poliitikakujundajatele materjali, mis aitaks valida tõhusat poliitilist lähenemisviisi ja meetmeid.

Lisateave

Täismahus aruanne „Undeclared work in 27 European Union Member States and Norway“ (Deklareerimata töö Euroopa Liidu 27 liikmesriigis ja Norras) on avaldatud veebilehel: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2013/243/en/1/EF13243EN.pdf>

Lisateavet saab üksuse juhilt: Donald Storrie, dst@eurofound.europa.eu